

Allikad ja kirjandus

1. Ustno-poetišeskoje tvortšestvo mordovskogo naroda. VI:2. Saransk, 1968.
2. Udmurdi Ülikooli 1973. a. murdeekspeditsioonid.
3. Plessovski, F. Svadba naroda komi. Söktövkar, 1968, s 79.
4. Estonskii folklor. Tallinn, 1980, s 82.
5. NIIJaLI UO AN SSSR käsikirjaline fond, kaust 2, nr 284.

MANSI KARUPEIETE MUUSIKA

Galina Soldatova. Venemaa, Novosibirsk

Traditsiooniline mansi usund peegeldub karupeietes. Nende kujunemisega on seotud karu kui tootemlooma kultus. Mansid peavad seda looma üheks oma esivanematest. Legendi järgi muutis muistsetel aegadel ülemjumal Numi-Toorum oma poja karuks ja käskis tal elada inimeste hulgas ning valitseda nende saatust. Sellest ajast austavad mansid seda looma.

Kütt, kes on tapnud karu, peab veenma vaime, et ta tappis oma metsapäritoluga venna kogemata. Sel eesmärgil kutsub ta kõik selle asula elanikud ja nende lähimad sugulased teistest asulatest karupeietele (*uj iikvave* - karu tantsitatakse). Isakaru auks kestavad peied viis päeva, emakaru auks neli päeva. Karu pea asetatakse küti majas lauale, kaunistatakse kasetohust sõõride, müntide, sõrmustega jms. Toit (leib, marjad, pähklid ja vein) asetatakse karu kõrvale. Iga päeva lõpul hakkavad mansid pimeduse saabudes laulma, tantsima, esitama koomilisi stseene. Nad on riietatud spetsiaalselt ömmeldud rüüdesse ja nägusid katavad kasekoorest maskid. Ehkki karupeiete traditsioonis on lokaalseid erinevusi, on teatavad lõigud sellest obligatoorsed kõigile mansidele.

Karupeied algavad igal ööl *uj eerõgi* (loomalaulu) esitamisega. See termin ühendab laule karust: tema elust metsas, kohtumisest kütiga, teekonnast karupeietele. *Uj eerõgi* hulka arvatakse ka laulud, mis räägivad loomadest, kes tulevad peietele: *ohsar eerõg* (rebase laul), *urineekva eerõg* (ronga laul), *hulim hul eerõg* (kala laul) jm. Sellesse tsüklisse kuulub ka *holi eerõg* (hommikulaul), millega algab iga peieöö. *Uj eerõgeid* lauldakse ainult kolm-neli korda öö jooksul ja need on küllaltki pikad (kestavad 30-40 minutit). Neid võivad laulda ainult mehed ja seejuures kasutatakse spetsiaalseid võtteid - farüngalisatsiooni ja larüngalisatsiooni. Kõik see on kinnituseks, et mansidel on säilinud arhailine intoneerimisviis.

ē l'e jo e - γ'e - je - e - je γo
 S'ak - wj xo - nj pj - γae kw'e - γo!
 Sim na er - ne - vo aηkw pj - γa - ke - mo,
 Aηkw pj γa - ke - mo ta ra te - eij - no
 Mor(i)utwar - ne - γo xar la - γij - lo
 Karj'stak - wj - so wa - rjγ - lij - jo
 Sa(a)tkarja - nj - lo tus' - ti - eu - mo.

1. *An'uta eerõg* (Anjuta laul). Laulis 1988. aasta septembris Pjotr Taratov Verhneje Nildino külast (Põhja-Sosva).

Peiete juurde kuuluvad kohustusliku osana veel *janõg iikv* (suured tantsud), *hum iikv* (meeste tantsud) ja *ne iikv* (naiste tantsud). Neid mahukaid osi ühendavad *tulõglapid* (etendused). Mansid kannavad ette lühikesi koomilisi “näidendeid”, nende näod on kaetud kasetohust maskidega, mida kutsutakse *saas n'ol* (kasetohust nina). Selle osa lauludki on instseneeritud. Iga kohustusliku osa läbitegemine märgitakse spetsiaalsele kepile *s'orhõlin iiv* (sälgutatud puu). *Tulõglapide* arvestamiseks on eraldi kepp.

Pillimuusika täidab kõikide osade ühendamise otstarvet ja instrumentaalpa-lad kõlavad kõigis rituaali osades. Nad võivad saata *eerõge* (laule), *iikve* (tantse)

(k)Wi - tiy xon piγ sa-γiηso - 4,3

rn̄i - jo numijo to - rum a - s'e na-γo(γ) 10,4

ak-wiηsun to - po sa(e)t̄i s'a - (a) 15,6

ri's'na (γ)ot̄i r̄ o-sasa - tiy - la - li - ma - na 20,9

wi-t̄i - no si-r̄(i)po s'i - riηkō - 24,9

l̄i - ηu wi-t̄i-nu p'eriηp'eriηkol(e) i - la 30,6

2. *Wit hon pōg eerōg* (Vetejumala poja laul). Laulis 1989. aasta septembris Pjotr Vōngiljev Verhneje Nildino külast (Põhja-Sosva).

(Laulikute sõnutsi lauldi mõlemat laulu karupeietel ja nad on *ui eerōgid*. Tekstid litereeris A. Sainahhova.)

ja “kommenteerida” etendust. Tänapäeval kasutatakse viie-keelset *sankvōltapi* (heliseja). *Iongilil* (saatelaulul) on mansi rahvalauludele omased tunnused.

Olenevalt tantsust ilmuvad meloodiasse rütmivormelid, kajastades rituaali. XVIII - XIX sajandi etnograafilistes allikates märgitakse, et mandsid kasutasid *taarōgsōp iivi* (puust kurekaela) - kitsast 10-12 keelega harfi. Teadaolevalt kasutasid pelōmi mandsid karupeietel selle pilli kahte erinevat varianti. Tänapäeval kasutatakse harfi ainult tavandiväliste meloodiate mängimiseks.

Karupeiete viimasel ööl jäävad majja ainult mehed. Nad laulavad *jalpōn eerōge* (pühi laule), jutustavad *jalpōn mojte* (pühi muinasjutte). See sakraalne osa pidustustest pole mõeldud naistele ja lastele ning siin paistab peituvat selle kadumise põhjus tänapäeval.

Karupeietes eksisteerivad ja avaldavad vastastikku mõju erinevad rahvaloomingu liigid: laul, tants ja pillimuusika. Kõik see on jätnud kindla jälje ka mansi tavandivälisesse folkloori. 1987-1990. aastate muusikalis-etnograafiliste ekspeditsioonide tulemused kinnitavad, et spetsiifilised žanridevahelised korrelatsioonid, mis karupeiete jooksul ilmnevad, olid põhifaktoriks mansi folkloorižanride süsteemi formeerumisel.

Tõlkis Anu Korb

SURNUITKUD JA MATUSEKOMBESTIKU PSÜHHOLOGISMI DÜNAAMIKA

Vladimir Sõsov. Valgevene, Minsk

Isegi tänapäevasel kujul on paljude rahvaste matusekombestik keeruline ja mitmeplaaneline. Ta sisaldab palju erinevaid komponente: kombeid, itke, uskumusi, tabusid jne. Seda kombestikukompleksi täiendab ja mõjutab oluliselt inimeste psühholoogiline seisund - mure, kaastunne, hingevalu, šokk, tardumine, igavese lahusoleku tajumine.

Matusest osavõtjate emotsionaalne stressiseisund määrab paljuski matusekombestiku psühholoogilise dünaamika ja koormuse matusetoomingu eri osade puhul. Kui psühholoogiliste seisundite kompleks peegeldab inimese hingelisi vapustusi, siis matusekombestikku saatvates itkudes väljenduvad asjaosaliste mõtted ja kujutelmad, mis on dikteeritud psühholoogilisest seisundist ja toimuva visuaalsest vastuvõtust. See on matusekombestikule iseloomulik sõnalis-meloodiline taust, ümbris, mida iseloomustavad: 1) ajalis-ruumiline, 2) individuaalne ja kollektiivne, 3) poeetilis-rituaalne aspekt.

I Aja ja ruumi aspekt. Matusekombestiku struktuur koosneb paljudest olulistest osadest, mis kulgevad suhteliselt piiratud ruumis teatava ajalise kestusega. Vene matusekombestikus näiteks võib tinglikult eristada kaheksat üksteisele järgnevat momenti: 1) inimese surm, mis hõlmab ka surmajärgse tunni rituaalse tegevuse; 2) valmistumine matmiseks: pesemine, riietamine ja keha lautsile panek; 3) kirstu ettevalmistamine ja surnukeha asetamine sellesse; 4) naabrite, sugulaste ja lähedaste hüvastijätt surnuga kodus; 5) sarga majast väljakandmine; 6) matuseprotsessioon surnuaeda; 7) matmine; 8) mälestamislaud matusepäeval kadunu majas.